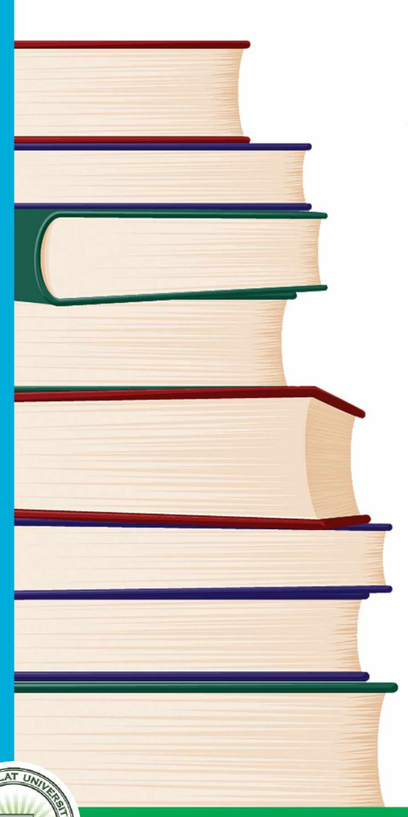
ISSN: 2181-1741 (print)
ISNN: 2181-1725 (online)
2024 / № 5

FILOLOGIK TADQIQOTLAR:
TIL
ADABIYOT
TA'LIM

Philological research:
LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

Филологические исследования:
ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

pholologicalresearch.uz

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2024/ № 5

Termiz – 2024

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 19.10.2020
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV, iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Amonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Kurbanazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Zaynura Qodirova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 19.10.2020
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)

Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)

Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)

Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)

Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)

Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)

Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Нормат Юлдашев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)

Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Бобоназар Муртазаев, ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)

Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)

Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Шоира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Зайнура Кадирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 19.10.2020
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Amonturdieva, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Zaynura Kadirova, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

ЁҚУБОВ ШАРИФ МУҚИМОВИЧ
Шоир қадами етган манзиллар 7

YODGOROV SHAMSIDDIN ABDURAIMOVICH
Diniy matnlarni teolingvistik jihatdan
tadqiq qilish metodologiyasi (Qur'oni Karim misolida) 10

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH
Lingvomadaniy kodlarni aniqlashda kult omili
(Surxondaryo teotoponimlari misolida) 14

KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA
Qo'ng'irot etnonimining shajaraviy tarkibiga oid ayrim onomastik tahlillar 17

NADIM MUHAMMAD HUMAYUN
Etnorealiyalarning milliy etnografik leksikada aks etishi
(Afg'oniston o'zbeklari misolida) 20

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Shaxsh nutqi voqelanishida areal ta'sir 23

RAJABOV FERUZ UMARQULOVICH
Folklor onomastikasi va uning terminologiyasi 27

TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH
Nom (ot) bildiruvchi evfemik birliklarning ma'no turlari 30

MUMINOVA NILUFAR ABDURAHMONOVNA
"Temurnoma" asaridagi antroponimlarning tarixiy-etimologik qatlamlari 33

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Konsept inson ruhiy holatining ifodalanishida asosiy lingvokognitiv unsur 36

SAMIYEVA SURAYYO ORIPOVNA
O'zbek va tojik tillarida evfemizmlar va ularning sinonim so'zlar bilan aloqasi 39

NE'MATOVA YULDUZ
Ayrim tabiiy-geografik oykonimlarning leksik-semantik xususiyatlari xususida
(Namangan viloyati oykonimlari misolida) 43

MADAMIOVA RA'NO YUSUPBAYEVNA
Qoraqalpog'iston dialektal arealining leksik xususiyatlari 46

AMINI AZIZ AHMAD
Shimoliy Afg'oniston o'zbek shevalarida
dehqonchilik mahsulotlari nomlarining ifodalanishi 50

МУНДАРИЖА

QULTO‘RAYEVA SARVINOZ BAHODIR QIZI
O‘zbek tilshunosligida toponimik tadqiqotlar talqini 52

SARIYEVA ZAMIRA
Structural features of possessive pronouns in indonesian language 56

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Синтаксис гендерной лексики в русском языке....58

JALILOVA MUXLISA ZAFARJON QIZI
O‘zbek tili Toyloq shevasining leksik qatlamlari 61

ADABIYOTSHUNOSLIK

АТАНИЯЗОВА МУБОРАК АБДУЛЛАЕВНА
Искандар образи Олим Шарафиддинов талқинида....64

АЛИМОВ ПАРДА
Тарихга бир назар....67

BOBOJANOV ALISHER
YULDOSHEV DILMUROD
Tanqid va badiiy ijod: adabiy jarayondagi o‘zaro munosabatlar 72

TA’LIM

RAXMATULLAYEVA SHAXODAT ZIYOTOVNA
OROMOVA NAFOSAT JO‘RAYEVNA
Adabiy ta’limda nazariy ma’lumotlar –
badiiy matn mazmunini anglashning asosiy vositasi sifatida....76

РЎЗИҚУЛ МУСТАФОҚУЛОВ
Профессор Бекпўлат Умурқуловнинг ижодий фаолиятига бир назар 80

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2024; 5
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

FOLKLOR ONOMASTIKASI VA UNING TERMINOLOGIYASI

Rajabov Feruz Umarqulovich,
Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti akademik litseyi katta o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Folklor asarlarda lingvistik hodisalarni tahlil etish va bu tilshunoslikda yangi yo'nalishning yuzaga kelishiga zamin hozirlashi A.A.Potebnya, A.N.Veselovskiy, P.G.Bogatyryova, A.P.Evgeniyeva, I.O.Ossovetskiy tomonidan folklor tiliga yangicha yondashuvlar kerakligini aniq belgilab berdi, bu hol tadqiqotchilarni xalq og'zaki ijodi tili hodisalarini integratsiyalashgan tahlil qilish zarurligini anglashga olib keldi[1].

Jahon va o'zbek tilshunosligida badiiy va folklor asarlari tadqiqiga bag'ishlangan bir necha tadqiqotlar amalga oshirilgan. Xususan, jahon tilshunosligida, ya'ni rus tilshunosligida badiiy matn hamda folklor asarlar tarkibidagi onomastik birliklarni o'rganish borasida G.Y.Sizranovaning "Poetik onomastika", "Badiiy matnning onomastik makonda o'rganilishi", V.A.Nikonovning "Ism va jamiyat", G.A.Xaburgayev "O'tgan yillar ertagi" etnonimiyasi singari tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lsa, S.I.Zinin, N.I.Zubov, Y.A.Karpenko, V.I.Suprun, L.V.Shulunova, T.D.Suslova, O.I.Fonyakova, G.A.Xaburgayev, A.A.Novichkov, V.V.Anisimovlarning tadqiqotlarida esa onomastik birliklarning har xil turlari tahlilga tortilgan.

Bu borada o'zbek tilshunosligida R.Rasulovning «Alpomish» dostonidagi so'zlarning o'zaro sintaktik bog'lanishi" nomli nomzodlik dissertatsiyasi, S.Tursunovning «Alpomish» dostonining leksik xususiyatlari", I.Xudoynazarovning "Antroponimlarning til lug'at tizimidagi o'rni va ularning semantik-uslubiy xususiyatlari (Ergash Jumanbulbul dostonlari asosida)", B.To'ychiboyev, D.Andaniyozova, Q.Olloyorov, Y.Avloqulov, J.Xolmurotova, G.Jumanazarov, A.Ishayev, N.Mahmudov, S.Tursunov, N.Mo'minova, R.Saydullayevalarning tadqiqotlarini qayd etish o'rinlidir.

B.Yunusova tadqiqotida *lingvofolkloristika* termini A.T.Xrolenko tomonidan ilmiy muomalaga kiritgani va hozirgacha faol qo'llanmoqdaligini, rus lingvofolkloristikasining paydo bo'lishi va shakllanishiga V.Y.Proppa, A.P.Yevgenyeva, A.V.Desnitskaya, P.G.Bogatiryov, I.A.Ossovetskiy, D.S.Lixachev, S.G.Lazutin, S.Y.Nikitina, A.T.Xrolenko, Y.B.Artyomenko va boshqalarning folklor tili tadqiqiga doir yondashuvlari asos bo'lganini ta'kidlangan[2].

O'zbek tilshunosligida *lingvofolkloristika* terminini birinchilardan bo'lib amaliyotga qo'llagan B.Yunusova o'zbek tilshunosligida *lingvofolkloristika* termini amaliyotda qo'llanmagan bo'lsa-da, mazkur soha o'zbek tilshunosligida 50-60-yillarda shakllangan, deb xulosalaydi va bu sohada Sh.Shoabdurahmonovning "Ravshan" dostoni badiiy tiliga oid nomzodlik dissertatsiyasi ilk tadqiqot ekanligini ta'kidlaydi[3] va lingvofolkloristika maqsadi va vazifasi hamda yo'nalishiga ko'ra quyidagi bo'limlarni o'z ichiga olishini ko'rsatib o'tadi: 1) folklor fonetikasi; 2) folklor leksikologiyasi; 3) folklor frazeologiyasi va paremiologiyasi; 4) folklor dialektologiyasi; 5) folklor grammatikasi; 6) folklor uslubiyati; 7) folklor leksikografiyasi[4] kabi. Biz bunga *folklor onomastikasi*ni ham qo'shishni ma'qul ko'rdik.

B.Yunusova o'zbek lingvofolkloristikasidagi tadqiqotlarni yo'nalishiga ko'ra quyidagicha tasniflash va tavsiflash mumkinligini ko'rsatgan: 1) folklor asarlari leksikasiga doir tadqiqotlar; 2) folklor asarlari onomastikasiga doir tadqiqotlar; 3) folklor asarlari sintaksisiga doir tadqiqotlar; 4) folklor asarlari uslubiyati va lingvopoetikasiga doir tadqiqotlar kabi.

O'zbek tilshunosligida B.Yunusova xalq dostonlarining lingvofolkloristik jihatini tadqiq qilingan, unga qadar ayni shu yo'nalish asosida folklor asarlardagi nomlar tadqiq etilmagan. Tadqiqot ishida "Alpomish"dagi onomastik birliklarni o'rganish borasida ayrim ishlarga munosabat bildirgan. Dostondagi *qo'ng'irot, qalmoq* etnonimlari, *Hakimbek*, *Barchin, Boybo'ri* va *Boysari, Toychaxon (Toychixon), Ultontoz, Qultoy, Kayqubot, Ko'kaldosh, Ko'kqashqa, Boyqashqa, Toyqashqa, Yartiboy, Suqsuroy, Bodom* antroponimlari haqida qimmatli ma'lumotlar bergan. Shuningdek, dostondagi toponimlarni leksik-semantik jihatdan: 1. *Xoronimlar* – mamlakat, o'lka,

[1] Abdumannatova N. Tilshunoslikda lingvofolkoristik tadqiqotlarning yuzaga kelishi va tarixiy taraqqiyoti // Til, ta'lim, tarjima jurnali. – Toshkent, 2022. 3-son, 6-jildi. – B. 35-44.

[2] Yunusova B. "Alpomish" dostoni onomastik birliklarining leksik-semantik va uslubiy tadqiqi. – Namangan, 2021. – 27 b.

[3] Yunusova B. "Alpomish" dostoni onomastik birliklarining leksik-semantik va uslubiy tadqiqi. – Namangan, 2021. – B. 27.

[4] Yunusova B. "Alpomish" dostoni onomastik birliklarining leksik-semantik va uslubiy tadqiqi. – Namangan, 2021. – B. 25.

viloyatlarning atoqli nomlari. 2. *Oronimlar* – tog‘, qir, tepa, cho‘qqi, dovon va boshqalarning atoqli nomlari. 3. *Gidronimlar* – suv obyekti va inshootlarining atoqli nomlari. 4. *Agroonimlar* – vodiylar, dalalar, yer uchastkalarining atoqli nomlari kabi guruhlarga bo‘lib, *Boysun, Boysin-Qo‘ng‘irot, Anbartog‘, Asqartog‘, Boboxon tog‘i, Ziltog‘, Boysuntov, Bolqon, Ajinag‘or, Kashalg‘or, Bo‘zbiya joylovi – Oq ot yaylovi, Ko‘kko‘l jaylovi – Ko‘kko‘l bo‘yidagi yaylov, Buvracho‘l, Xiyracho‘l, Chilvircho‘l, Ko‘kqamishko‘l, Oydinko‘l, Oqko‘l, Achchiqko‘l, Korsonko‘l, Xomushko‘l, Qovg‘ali ko‘l, Hovdakko‘l, Oqsuv daryo, Sadafdaryo, Sirdaryo, Murodtepa*[1] kabi toponimik birliklar hamda boshqa onomastik birliklar haqida mulohazalar keltirilgan.

Olimaning ilmiy izlanishlaridan shunday xulosaga kelish mumkinki, folklor asarlari onomastikasiga doir tadqiqotlarni *folklor onomastikasi* (onomafolkloristika) o‘rganadi.

Bizningcha, folklor onomastikasi (onomafolkloristika) sohasining tadqiqot birligi *folkloronim*lar hisoblanadi. Folkloronimlar – xalq og‘zaki ijodi janrlarida keltirilgan onomastik birliklar (antroponim, toponim, zoonim, fitonim va boshqalar) deyish mumkin. Quyida onomastik birliklarning *folklor onomastikasi* (onomafolkloristika) tadqiqi bilan aloqador ayrim terminlarni keltiramiz:

Folklor onomastikasi (onomafolkloristika) – folklor asarlar matnida muayyan xalq madaniyati va an’analari va boshqa maqsadlarni yoritish uchun xizmat qilgan onomastik birliklarning lingvofolkloristik xususiyatini o‘rganuvchi soha.

Folkloronim – xalq og‘zaki ijodi asarlari matnida xalqona yuk olgan, folklor asar g‘oyasini yoritishga xizmat qilgan, turli lingvofolkloristik xususiyatlarga ega bo‘lgan har qanday nom.

Antrofolkloronim – folklor asarlar matnida lingvofolkloristik xususiyatga ega bo‘lgan ism, laqab, va h.k. uchun umumiy nom.

Antromifofolkloronim – tabiat hodisalari, stixiyali kuchlarning presonifikatsiyasi tufayli kelib chiqqan nomlari (Chuy momo, Sust xotin kabi)

Topofolkloronim – folklor asarlar matnidagi lingvofolkloristik xususiyatga ega bo‘lgan turli obyektlar, ya’ni joy nomlarining nomi.

Zoofolkloronim – folklor asarlar matnida xalq e’tiqodi va an’analari bilan bog‘liq niyatlarni qo‘llanilgan hayvonlarga atab qo‘yilgan nomlar. Hayvon va boshqa xil mavjudotlarga qo‘yilgan maxsus laqab-nomlar zoonimlardir. Folklor asarlarda ot (*Boychibor, G‘irot, Ko‘kdo‘nan, To‘riq, Tarlon, Oqbo‘z, Somon, Olachibor, Olmako‘z, Oyshapaq, Jiyroncha, Jiyronbo‘z), tuya (Qoranor, Tarlon, Elchinor, Ko‘galcha*), it (*Izquti, Boyqadam)*, g‘oz (*Qo‘ng‘irg‘oz, Olatumshuq)* nomlari zoofolkloronimlardir.

Mifozoofolkloronimlar – moddiy olamda mavjud bo‘lmagan, ammo afsona, rivoyat, ertak, doston va boshqa asarlarda uchraydigan, odamlar rostdan mavjud deb tasavvur qiladigan hayvonlarning atoqli otlari: *Duldul*, *Boychibor, G‘irko‘k (G‘irot), Jiyronqush, Ko‘kdo‘nan* va boshqalar.

“Boychibor, timsoli mifozoonimning yorqin namunasidir. *Boychibor* – dostondagi jangovor ot timsoli, tuzilishiga ko‘ra qo‘shma tarkibli bo‘lib,*“boy”* va *“chibor”* so‘zlarining qo‘shiluvidan yasalgan. *Boy* polisemantik so‘z bo‘lib, *“hech narsadan kamchiligi yo‘q, hamma narsadan badastir, to‘kis”* degan ma’nolarga ega. *“Chibor” //“chipor” va “chokvor”* aslida bir so‘zning fonetik variantlari bo‘lib, *“olatusli, ola”* ma’nolarini anglatadi”[2].

Xalq og‘zaki ijodi namunalarida ham ot laqablari alohida tilga olinadi va ular, odatda izohi bilan beriladi. Umuman, o‘zbek folklorida ot obrazi alohida ahamiyat kasb etadi. «Ravshan» dostonidagi Jiyronqush nomli ot ta’rifi quyidagicha beriladi:

Jiyronqush ham shunday ot:
to‘rt oyog‘i teng tushgan:
biqini yoziq keng tushgan,
qarchig‘ayning havosi tekkan.

Aslida *mifozoofolkloronim* hisoblangan folklor nomlar badiiy matnda alohida poetik ahamiyat kasb etadi. O‘zbek badiiy matnlarida *Qaqnus, Humo, Samandar* kabi *mifozoofolkloronim*lar orqali buni ko‘rish mumkin. Ular mashhur nom sifatida matnni shakllantirishga, intertekstuallikka xizmat qiladi.

O‘zbek she’riyatida *Humo* mifozoofolkloronimini she’riy matnlarda baxt-saodat va davlat ramzi sifatida qo‘llash an’anaga aylangan. Bunday qo‘llanish orqali o‘zbek xalq og‘zaki ijodida tasvirlangan *Humo* qushi bilan bog‘liq motivlarga ishora qilinib, intertekstual matn yuzaga keltiriladi. Humoning yana bir nomi *Semurg‘* bo‘lib, u o‘zbek folklorida ijobiy qahramonning do‘sti va himoyachisi sifatida tasvirlangan.

Mifofolkloronim – folklor asarlar matnidagi lingvofolkloristik xususiyatga ega bo‘lgan afsonaviy nomlar.

Deofolkloronim folklor asarlar matnidagi tabiiy hodisalarni ifodalab kelgan, xalqning e’tiqodi, an’analarini yoritishga xizmat qilgan tabiiy hodisalar nomlari.

Mifodeofolkloronim tabiiy hodisalarning nomini ifodalovchi deofolkloronimlarning bir ko‘rinishi (Haydar, A’yamajuz, Chuy momo kabi).

Urbandeofolkloronim folklor asarlar matnida

[1] Yunusova B. “Alpomish” dostoni onomastik birliklarining leksik-semantik va uslubiy tadqiqi. – Namangan, 2021. – B. 27.

[2] Yunusova B. “Alpomish” dostoni onomastik birliklarining leksik-semantik va uslubiy tadqiqi. – Namangan, 2021. – B. 27.

ichki shahar obyekti, madaniy qimmat kasb etadigan, masalan, istirohat-bog‘i kompleksi kabilarni bildiruvchi nomlar.

Mifoantrofolkloronimlar – afsona, rivoyat, ertak, doston va boshqa asarlarda uchraydigan kishi ismlari. Dostondagi *Boybo‘ri, Boysari, Alpomish, Surxayil, Ko‘kaldosh, Ko‘kaman* mifoantroponimlarining har bir onomastik, uslubiy vazifa hamda mohiyatga ega.

Mifotopofolkloronimlar – afsona, rivoyat, ertak, doston va boshqa asarlarda uchraydigan xayoliy joy nomlari: *Asqar tog‘, Eram bog‘i, Ko‘hi Qof, Tur tog‘i* kabi.

Qadimgi ajdodlarimiz mifologiyasida tosh kultiga sig‘inish an’anasi keng yoyilganligi sababli tog‘lar, ayniqsa, ularning baland cho‘qqilari o‘rta olam, ya’ni Yer bilan yuqori olam – ko‘kni birlashtirib turuvchi ramziy vosita, ya’ni “hayot daraxti”ning transformatsion ko‘rinishlaridan biri, deb qaralgan. “Alpomish” va boshqa dostonlarda qo‘llangan *Asqartog‘* oronimi *buyuk, ulug‘ tog‘* ma’nolarini anglatadi, uning tasvirida mifologik makon talqini ustuvorlik qiladi. «Ertak-dostondagi toponimlar asar turi va janridan kelib chiqib tanlangan. *Jambil, Susambil* nomlari Go‘ro‘g‘li turkumidagi epik yurt Chambil nomiga qiyoslangan. Susambil nomi azaldan o‘zbek tilida epik yurt (toponim) va ertak (ktematonim) nomi maqomida mavjud. Jambil nomi ham ertaklarda zikr qilingan toponim.

Xalq og‘zaki ijodida *Shiroq, To‘maris, Sindbod* pretsedent nomlar sifatida ko‘pchilikka ma’lum. Va ular folklor asarlar bilan o‘quvchiga tanish. Shuning uchun ular yozma badiiy adabiyotda emas, folklor manba asosida o‘rganish asoslidir. Masalan, *Sindbod* onimi *mifoantrofolkloronimlikdan* tashqari uning lingvofolkloristik xususiyati o‘xshatish vazifasida kelganligi bilan ham izohlash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, foklor asarlarni lingvofolkloristika sohasi asosida tadqiq qilish, xususan, folklor asarlardagi onomastik birliklarni to‘plash, o‘rganish, tasniflash va xalq og‘zaki ijodi nuqtayi nazariga ko‘ra tadqiq qilish nafaqat folklor sohasida, balki, tilshunoslikda ham qimmatli ma’lumotlarga ega bo‘lishga sabab bo‘ladi.

Rezyume. Ushbu maqolada lingvofolkloristika sohasining alohida bir bo‘limi folklor onomastikasi va uning terminologiyasi xususida bahs boradi. Mam’lumki, Folklor asarlarda o‘zbek xalqi va tiliga xos atoqli otlarning barcha tiplari: antroponimlar, mifonimlar, toponimlar, gidronimlar, oronimlar, zoonimlar, etnonimlar faol qo‘llangan. Mazkur onomastik birliklarni to‘plash, o‘rganish va tasnif qilish o‘zbek xalqining yashash tarzi, urf-odatlari, an’analari mahsuli sifatida xalqimizning tarixi, tili, madaniyati hamda etnografiyasi haqida boy ma’lumotlarni beradi, tilshunoslikka oid manbalarni boyitadi.

Resume: This article discusses folklore onomastics and its terminology, a separate branch of linguo-folkloristics. It is known that folklore works actively use all types of nouns specific to the Uzbek people and language: anthroponyms, mythonyms, toponyms, hydronyms, oronyms, zoonyms, ethnonyms. Collecting, studying and classifying these onomastic units as a product of the way of life, customs and traditions of the Uzbek people provides rich information about the history, language, culture and ethnography of our people, and enriches linguistic resources.

Резюме: В данной статье рассматривается фольклорная ономастика и ее терминология, отдельная отрасль лингвофольклористики. Известно, что в фольклорных произведениях активно используются все виды существительных, характерные для узбекского народа и языка: антропонимы, мифонимы, топонимы, гидронимы, оронимы, зоонимы, этнонимы. Сбор, изучение и классификация этих ономастических единиц дает богатую информацию об истории, языке, культуре и этнографии узбекского народа как продукте быта, обычаев и традиций узбекского народа, обогащает лингвистические ресурсы.